

ÖNSÖZ

İbnü'l-Arabî Hazretleri, bizim de çok büyük bir zevkle idrak etmeye çalıştığımız Sâlih Fassi'ndan sonra Şuayb Peygamber'in adı altında kalbin nasıl aydınlanacağını, nasıl idrak ettiğini ve eğer idrak yoksa, yani kalp aydınlanmadıysa insanların her gördükleri şeye tapar hale gelişlerini anlatır. Aslında insanın her vecihte taptığı Allah'tır ama anlayabilmek için bu ledünnî sırların içine girmek gerekir. Bu da ancak bir mürşid-i kâmil vâsıtasıyla olur.

“ŞUAYBÎ” KELİME’DEKİ “KALBİYYE” HİKMETİNİN AÇIKLANMASI¹

1- Kalb

Avni Konuk Hazretleri bu hikmetin Hz. Şuayb’a verilme sebebini şöyle açıklar:

• “Kalb”, Adl isminin görünme yeridir; ve bedenin îtidâl ve nefsin adâlet sebebidir; ve feyz kalbden ileri gelip sûretin her yanına yayılır ve bütün a’zâlara eşit olarak dağılır; ve sûret kalb ile devamlılık bulur; ve rûhâni ve nefsânî kuvvetlerin toplandığı yerdir; ve zâhir ile bâtın arasında berzahdır; ve şuaab yânî şubeleri ve netîceleri çoktur; ve “Allah” toplayıcı ismine benzeyicidir.²

• “Şuayb (a.s.) da, çok netîceli ve evlâdlı idi; ve küllî ve cüz’î ma’nâların şâhidi olduğu halde kal makâmında olup, ilâhî ahlâk ile ahlâklanmış ve “Allah” toplayıcı isminin görünme yeri olan bir insân-ı kâmil idi. Ve onun üzerine kalbî sıfatlar gâlib olmakla Kur’ân-ı Kerîm’de buyrulduğu üzere Medyen ehline: *‘Ve yâ kavmi evfûl mikyâle vel mîzâne bil kıstı ve lâ tebbasûn nâse eşyâehum ve lâ ta’sev fil ardı*

1 Ebu’l-Alâ Afîfî, *Fusûsu’l-Hikem Okumaları İçin Anahtar*, s. 243-261.

2 A. Avni Konuk, *Fusûsu’l-Hikem Şerhi*, s. 577.

mufsidîn' (Hûd, 11/85) Yâni 'Ey ahâli! Adl ile ölçüyü ve tartıyı tam yapın! Ve insanların hakkı olan eşyâlarını noksan vermeyin ve yeryüzünde insanların haklarını eksilterek fesâd edenlerden olmayın!' derdi. İşte Şuayb (a.s.) ile 'kalb' arasında sâbit olan bahsedilen bu münâsebetlere binâen Hz. Şeyh (r.a.) 'kalbiye hikmeti'ni, Şuayb Kelimesi'ne tahsis etti ve ilâhî fetihlerin kâmilin kalbinde hâsıl olduğuna işâreten, bu hükmünü, Sâlih Kelimesi'ne bağlanmış olan "fütûhiye hikmeti"nden sonra zikretti.³

Allah sâlih makamında vücudun fethinden sonra kalp makamından tecellî edip adâleti sağlar. Kalp hem toplayıcı özelliğiyle, hem berzah oluşu özelliğiyle, hem damarlar sayesinde vücudun tamamına ulaşabilmesiyle insandaki en önemli organdır. O halde kulun sâlih olmasını ve fethi sağlayan kâmilin kalbinin uyanmasıdır.

Ankaravî Hazretleri ise Nakşe'l-Fusûs Şerhi'nde şu şekilde açıklar:

- "Şuayb" sözü şu'be kelimesinden türemiştir. Hz. Şuayb birçok oğula sahipti ve maiyetinde birçok kabile ve şube vardı. İşte aynı bunun gibi kalp de birçok şubeye sahiptir. Bu, içinde barındırdığı âlemler, inançlar, ruhanî ve cismanî kuvvetler nedeniyle daima Rahmân'ın parmakları arasında hâlden hâle dönüştüğü, geçtiği için böyledir. Hz. Şuayb ümmeti arasında kalp makamında idi. Küllî ve cüz'î mânâları anlamak, ilâhî ahlâkla ahlâklanmak, ölçeyi tamamlamak, teraziye dengelemek, adâletle önderlik etmek, hakları yerine getirmek, yemine sâdik kalmak suretiyle gerçekliğine kavuşmuş bir kalp.⁴

3 A. Avni Konuk, *a.g.e.*, s. 577.

4 İsmail Rusuhî Ankaravî, *Nakşe'l-Fusûs / Gerçeklerin Özü*, s. 135.

- Hakîm Senâî diyor ki: “Sevinç ve gamın karar yeri senin kalbindir. Eğer cihânı görmek temennâsinde isen, bütün eşyâyı o kalb içinde görmek mümkündür. Baş gözü unsûri kalıpları görür, sır olan şeyi ancak kalb gözü görür. İlk olarak kalb gözünü aç, daha sonra bütün eşyâyı seyret!”⁵
- Sûfîler kalbi keşif ve ilham mahalli, bilme vâsıtası, gaybın anlamlarının yansıdığı ve hikmetlerin indiği bir ayna saymada, Kur’ân’ın yolunda yürümüşlerdir. Kalp, kısaca, ilâhî hakikatleri kuşku karışmaksızın açık ve net bir şekilde algılayan gizli kuvvettir. Allah şöyle buyurmuş muydu? “*Onlar Kur’ân’ı düşünmezler mi, yoksa kalpleri üzerinde kilit mi vardır?*” (Muhammed, 24). Allah, kalbi iman, anlama ve düşünme mahalli yapmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de kalp, Allah’tan öğrenen akıldır.⁶

Hakîkî akıl kalpte tecellî eder, çünkü orada (kalpte) zıddiyet yoktur. Aklın anlayışında zıddiyet varken, kalbin anlayışında bu zıddiyete yer yoktur Kalp aydınlanana kadar yüzü her yöne dönebilir. Ona aydınlanmadan önce kalp denir. O bir et parçasıdır ve idrak olmadıkça her döndüğü yüzde ona tapar bir hâle gelir. Çocuğuna döner ona tapar; eşine, işine, bilgisine döner, onlara tapar. Fakat bunların Allah’ın çeşitli veçheleri olduğunu görür hâle gelirse, ona mümin denir.

İbnü’l-Arabî Hazretleri bu hâli şöyle tarif ediyor:

- “Kalp her nefeste sürekli olarak, hâl ve işlerde başkalaştığı için kalp diye isimlendirilmiştir.”

Değiştirmek (taklib) kalbe kalp denilmesinin sebebidir. “*Müminin kalbi Rahmân’ın iki parmağı arasındadır.*” hadîsinde işaret edildiği gibi, mümin kulun kalbinin değişme-

5 A. Avni Konuk, *Fusûsu’l-Hikem Şerhi*, s. 577.

6 Suad el-Hakîm, *İbnü’l-Arabî Sözlüğü*, s. 400.

sinden korktuğu ölçüde, er-Rahmân'dan kendisine güven ve itminan gelir. Böylelikle kalbinin değiştirilmesi, bir rahmetten başka bir rahmete doğru olur.⁷

Müminin kalbinin değişmesi geri dönüş (idraksızlık) değil, idraki çeşitli yönleriyle anlamaktır. Müminin kalbi rahmetin tesiriyle her yöneldiği yönde Allah'ı görür, O'nu idrak eder ve anlar. Müminin kalbinin önemi, yere göğe sığmayan Allahu Azîmü'ş-Şân'ın müminin kalbine sığmasındandır. Allah çeşitli veçhelerde âlemde tecellî eder; bu çeşitlilikse akılla idrak edilemez (kızdığımız kimsede O'nu göremeyişimiz gibi) ama kalbin Allah'ı sevmesinden dolayı her yaratılmışta O'nu görme seviyesine ulaşması, kalpteki her tecellîde Allah'ı görmesi Rahmân'ın işidir. Bu, Allah'ın o kalbi yeniden yeniden diriltmesi, bu kalbin her an yeni bir idrakte olması ve her yaratılmışta Allah'ı görme seviyesine ulaşmasıdır. Allah'ın müminin kalbine sığması o mümin kulun Allah'ı her veçhesiyle kabul etmesi, gördüğü her veçhenin O olduğunu bilmesidir.

- “Kalp bedenın reisidir, muhatap sayılan organdır. O düşüncesini Allah'tan alan akıldır. O itaat edilen hükümdardır; hakkında Hz. Peygamber şöyle demiştir: ‘Bedende bir organ vardır ki, düzgün olduğunda beden düzeldir, bozuk olduğunda, bütün beden bozulur, dikkat ediniz bu organ kalptir.’”⁸
- “Özelliđi birlik, yetkinlik, kuşatıcılık olan ve parlak bir ayna olan bu ilâhî kalp hakîkati, Hakk'ı sığdırmıştır. (Yani her şeyin Hak olduğunu idrak ettirmiştir. Her şeyin Hak olduğunu idrak edersen Hak o kalbe sığmış olur.)”⁹ Bu

7 Suad el-Hakim, a.g.e., s. 400.

8 Suad el-Hakim, a.g.e., s.401.

9 Yazarın Notu.

nedenle de Tanrı *'Beni yer ve göğüm sığdıramamış, mümin kulumun kalbi beni sığdırmıştır.'* ifadesiyle onu övmüştür.”

“Kalp inançların düşünce ve delilleri vâsıtasıyla inşa ettikleri Tanrı hakkındaki sûretlerin mahallidir. O deliller, söz konusu sûretlerin üzerinde örtüdür, bu nedenle şahıs görür ve neye inandığını görmez; sadece, inancı örten perde başka bir perde ile yer değiştirir.”

“Kalp ilâhî genişlik mahalli olsa bile, göğüs kalp genişliğinin mahallidir.”

“Kulun kalbi Hakk'ı sığdırmış, bütün varlıklardan arınmıştır. Hak o kalpte zâtıyla zuhur eder. Kalbin Hak'la ilişkisi, O'nun sûretine göre yaratılması, böylelikle içine başkasının giremeyişidir.” (*Demek ki kalbin bütün yaratılmışlarda ve bütün hâdiselerde Hakk'ı görmesinin sebebi kalbe Hakk'ın zâtıyla tecellî etmiş olmasıdır. İnşirah da bir anlamıyla budur. Zâtıyla tecellî edince, kul farklılık görmeksizin Hakk'ı görmeye başlar.*¹⁰)

“Beyt-i Mâmur'u gördüm, o benim kalbim idi.”

“Beyt-i Atîk [soylu ev] takvâ sahibi temiz ârif kulun kalbidir. Bu kalp Hakk'ı ve O'nun hakikatini sığdırmıştır.” (*Allah'ın müminin kalbine sığması da, ârifi tavaf etmenin Kâbe'yi tavafa benzetilmesi de bu mânâdan ileri gelmektedir.*¹¹)

“Allah şöyle buyurur: ‘Kalpler iyiliklerin ve kötülüklerin yazıldığı defterlerdir.’ “Ümmü'l-kitab, kalptir.” (*Burada Kur'an kalbe benzetilmekte, Kur'an'ın kalp olduğu söylenmektedir. Zira Allah'ın zâtı Kur'an'dır ve kalpte tecellî etmektedir.*¹²)

10 Yazarın Notu.

11 Yazarın Notu.

12 Yazarın Notu.

“Sevinçle tebessüm ettim ve sonra konuştum. Daha sonra kalbimin yüzünü ondan çevirdim, onunla Rabb’ime yöneldim.”

“Kalp, hakîkat ve keşif ehli arasındaki görüş ayrılığına rağmen, altı yüzlü dairesel bir aynaya benzer. Bazı kimseler sekiz yüzlü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Allah kalbin her yüzünün karşısına ilâhî-ana mertebelerden bir mertebe koymuştur. Kalbin yüzlerinden birisi cilâlandığında, karşısındaki mertebe ona yansır.”¹³

Bu, her bir hakîkatteki ilâhî mertebeyi, Allah’ın ne yönde tecellî ettiğini idrak etmek demektir. Her şeyin Hak olduğunu biliyor olsak da orada hangi Hak’la tecellî ettiği, vuku bulan hâdise ile kul ne anlamalı, neyi idrak etmeli sorularının cevapları kalpte ortaya çıkar. İdrakin tam merkezi kalptir. İnsan kalple anlar, kalple görür ve idrak eder.

- “Kalp gözü baş gözüne benzer. O da, kendisiyle göreceği şeyler arasına engel diye konulmuş yedi tabakaya işledikten sonra görebilir. Bu tabakaları geçtikten sonra ise, gaybın ilk mertebesine nüfuz eder.”¹⁴

Kalpte idrak başlayınca gayb kalmaz. Gaybiyet (öbür âlem) kalmaz. Çünkü kalbin âlemi öbür âlem olur. Her yerde Hakk’ı gören, bu âlemde değildir artık. Sıkıntı karşısında iç huzurunu kaybetmemiş olana Allah Hak olarak tecellî etmiş ve onda idrak olarak zuhur etmiş demektir. Bu da Allah’ın kuluna büyük bir lütfudur.

Yukarıda da açıklandığı gibi kalp her şeyi bilme vâsıtasıdır. Bu bilmenin hakîkî anlamı akılla anlamak değil, ilmin zevk ve idrak hâline geçmesidir.

13 Suad el-Hakîm, *İbnü’l-Arabi Sözlüğü*, s. 401-402.

14 Suad el-Hakîm, *a.g.e.*, s. 402.

Sadık Yalsızuçanlar mevhumları anlattığı bir sohbette muhabbet ve şevk arasındaki farkı şöyle ifade ediyor:

- “Kur’an’da; aşk, muhabbet kelimesi geçmez, “hub” şeklinde eylem olarak geçer. Ârifler muhabbet, aşk ve şevki şefkati üç aşamalı benzetmeyle anlatıyorlar. Muhabbet, kuşun uçmasına derler. Aşk, kanadı kırılırcasına uçmasına derler. Şevk ise kanadı kırıldıktan sonra uçmaya devam etmesine derler, çünkü asıl menzile varmak isteyen kişi bilir ki varabilmesi ancak kanatlarının kırılmasıyla varabilir, kırılmasından sonra varabilir. Kendi kanatlarıyla sadece varması mümkün değildir. İşte buna şevk hâli denir. Şevkte ihlâs vardır, yani bir şeyin sadece Hak için yapılması, Hak için istenmesi, Hak için alınması, Hak için verilmesi, yaşanması, hissedilmesi vardır ve eylemi Hak’tan bilmektir. Yani yaptığınız bir işi hayrı Hak’tan bilmek, nefsinize mal etmemektir. Bir de şefkat vardır. Şefkat daha çok dişilere, kadınlara özgü olarak algılanır. Onlara özge değildir ama onlarda şefkat, rahimiyet, merhamet daha baskındır. Aşk, sevgi yaşantıya dönüştüğünde bir tür karşılık bekler. Ama şefkate şevkte öyle bir şey söz konusu değildir. Sağlıklı bir aşk yaşantısında karşılık beklenmeyebilir. Alman şairi Goethe’nin “seni seviyorsam bundan sana ne” dizesinde olduğu gibi insan sadece sever. İnsan niye sever ya da kalp niye sever? Bunun tek cevabı var, çünkü sever. Ama şefkate bir karşılık bir ücret bir beklenti yok onun için hakîkî aşk şefkattir. Şefkat insanoğlunun en üst düzeyde en erdemli, deyim yerindeyse insanın mertliğini kahramanlığını adanmışlığını yücelten bir duygudur.”¹⁵

Sûfîlere göre idrakin hakîkî merkezi diriliktir, yani ruhtur. Bunu da insan kendi sırrı ölçüsünde yapar. Yani kendindeki Allah’ın isminin tecelli ettiği ölçüde yapar, ki buna da sır denir. Fakat insanın diri olmasına ve sırrının sınırlı olmasına rağmen kalp

15 Sadık Yalsızuçanlar, *Aşk, Şevk ve Şevkat Nedir?*

eğer bir kere uyanmışsa her şeyi idrak eder hâle geçer, sınırlılık kalkar. Kalbin aydınlanması bu yönüyle çok önemlidir. Burada aydınlanan bir et parçası değildir. Ruhtan tecellî eden dirilik kalpte zuhur etmedikçe kula intikal etmez. O halde ruhun aşîkâr olması kalbin idrak mahalli olmasına bağlıdır.

Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: "Onlar Kur'ân'ı düşünmezler mi? Yoksa kalplerinde kilit mi vardır?" (Muhammed, 24); "O kimseler, Allah'ın kalplerine îman yazdığı kimselerdir." (Mücadele, 22); "Kalplerinde eğrilik bulunanlar ise, müteşâbih olana tâbi olurlar." (Âl-i İmrân, 7).

"Kalp nur ile aydınlanmadan önce iki kapısı olur." diyor Hz. Mevlânâ. Bu kapılardan biri ilâhî bilginin girdiği kapıdır. Çünkü ilâhî bilgi önce akla sonra kalbe gelir. Her şekilde kalbe gelir, fakat kalp diğer süflî kapısından maalesef vehimlerle doludur. Bir taraftan ilâhî bilgi girerken diğer taraftan da vehimler girer. Kalp aydınlanmadan önce akıl gibi vazîfe yapar, düalite üzerine çalışır. Sûfînin gayesi mürşid-i kâmil vâsıtasıyla kalpten bütün vehimleri kovarak onu sadece idrak merkezi yapmak ve her yaratılmışta Allah'ı görebilecek seviyeye ulaştırmaktır. Muhabbet ve aşkla başlayan, yani ikilikle başlayan ilişkide şevk seviyesine ulaşmaktır. O halde kalp bu seviyeye ulaşmadan insan reşit olmaz; doğru düşünemez, seçimleri yanlıştır, oyu geçerli değildir. Kalbi bu seviyeye ulaştığında ise mürşidi ona şöyle der: "Artık sen kalbine dayanabilir, fetvayı kalbinden alabilirsin."

Tıpkı Mesnevî'deki Arâbî ve karısı hikâyesinde anlatılan, ikisinin tek kuvvet olarak mürşide gidişi ve mürşidin o tek kuvveti uyandırışında olduğu gibi. O halde kalbin ölü iken işlemeye başlaması önce akılla nefsin birleşmesiyle gerçekleşiyor.

Akıl sınırlı olduğu ve ikilik üzerine çalıştığı için sonsuz birlik olan Allah'ı idrak edemez ve her hâdisenin hak (hakikat)

olduğunu göremez; bunun için de söylenir, şikâyet eder. Ama kalp aşikâr olmaya başlar, mürşid-i kâmil o kalbi aydınlatırsa orada zıtlık kalmayacağından ve her yerde Hak zâtıyla tecellî ediyor olacağından ikilik ortadan kalkar.

- Bunun yanı sıra akıl, genellikle bir şeyi tek yönüyle görür; bir şeyi ve onun zıddını görür, her birisini inandırıcılıkta denk olan delillerle savunur. Üstelik akıl, hakikatlerin üzerine kalın bir 'lafız örtüsü' çeker, hatta bazen, hakikatlerin sembolleri olan lafızları ifâde eder, hakikatleri ise gözden kaçırabilir. Filozoflar, ömürlerini hiçbir yararı olmayan lafızlar ile ilgilenmekle harcamışlardır. Sûfiler ise, hakikatlere bakarlar, sonra da onları anlatmaktan sarfınazar ederler, ya da müşâhede etmiş oldukları hakikatleri ifâde edebilecekleri kelimeler bulamazlar.¹⁶

Felsefe de akıl, yani zıtlık üzerine kurulu olduğu için yanlış yoruma açıktır.

- Abdülkâdir Geylânî Hazretleri'nin huzurunda biri oturuyormuş. Cebinde bir kitap varmış. Nedir o cebindeki? diye sormuşlar. Felsefe kitabı! diye cevap vermiş. Bâtıldır, eve gittiğin vakit onu yıka! buyurmuş. Adamcağız ise içinden: Eve gittiğim zaman bırakırım bir daha getirmem. Ben bundan istifâde ettim! demiş. Bunun üzerine Hazret: Versene o kitabı! buyurmuş ve eliyle sıvazlayınca kitabın sayfeleri bembeyaz olmuş. O vakit bu kimseye: İçin başka dışın başka olmaktan tövbe ettin mi? buyurmuş.¹⁷

(Burada felsefeci ile kastedilen, hikmet değil akli kararlarla yorum yapan maddî felsefecilerdir. Sokrat, Eflatun, Pisagor gibi hikmetle karar veren devrin sahiplerinden bahsedilmiyor.¹⁸)

16 Ebu'l-Alâ Afifi, *Fusûsu'l-Hikem Okumaları İçin Anahtar*, s. 244-245.

17 Ken'an Rifâî, *Sohbetler*, s. 339.

18 *Yazarın Notu*.